

*М. В. Стахов,  
методист лабораторії методичного  
забезпечення КЗ «Житомирський  
ОШПО» ЖОР*

## **Викладання предмета «Захист Вітчизни»**

Навчальний предмет «Захист Вітчизни» вивчається на підставі діючого законодавства та входить до інваріантної складової Типових навчальних планів закладів загальної середньої освіти I–III ступенів, затверджених наказом МОН України.

Метою навчального предмета «Захист Вітчизни» є:

- розвиток і соціалізація особистості учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної культури, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, здатності до саморозвитку в умовах глобальних змін і викликів;
- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;
- набуття знань учнівської молоді про задачі Збройних Сил України та інших військових формувань, їхні характерні особливості;
- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу;
- формування та удосконалення життєво необхідних знань, умінь і навичок молоді щодо захисту Вітчизни і військово-патріотичного виховання;
- засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, основ медичних знань;
- здійснення психологічної підготовки молоді до захисту Вітчизни.

Предмет «Захист Вітчизни» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається у закладах загальної середньої освіти упродовж 10-11 класів та під час навчально-тренувальних занять (зборів) і навчально-польових занять (дівчата).

Згідно з навчально – тематичним планом та потижневим навчальним планом уроки проводяться:

- ❖ 10 клас – по 1,5 години на тиждень протягом навчального року;
- ❖ 11 клас: в першому семестрі – по 1,5 години на тиждень, у другому семестрі – по 1 годині на тиждень та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі.

При потижневому навантаженні по дві години на тиждень:

- ❖ 10 клас та перший семестр 11 класу – по 2 години, другий семестр 11 класу – по 1,5 години на тиждень та 18 годин – на проведення навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків) і навчально-тренувальні заняття (дівчата).

У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист Вітчизни» з уточненням «Основи медичних знань» для групи дівчат.

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі (але не менше 5 осіб). Якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальним планом. Дівчата за їхнім власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за подачі відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат.

Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь, навичок та ключових компетентностей учнів 11 класів. Наприкінці навчального року 3-денні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів та навчальних закладів. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські/районні військові комісаріати та органи місцевого самоврядування.

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист Вітчизни» у закладах загальної середньої освіти усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з навчально-тематичним планом, складеним відповідно до навчальної програми.

Уроки предмета «Захист Вітчизни» повинні мати практичну спрямованість. Психологічна підготовка учнівської молоді до захисту Вітчизни здійснюється протягом усього викладання предмета.

Морально-психологічна підготовка здійснюється в ході навчання з метою формування морально-психологічної готовності та спроможності учнів виконувати покладені на них завдання, переборювати труднощі та небезпеку у надзвичайних ситуаціях, витримувати навантаження. Для цього на заняттях та тренуваннях учителями створюються відповідні умови. Вивчення цивільного захисту проводиться окремо у групах юнаків і дівчат.

Стройова підготовка молоді проходить під час уроку, а також у вигляді стройових тренажів на початку уроку **тривалістю 3–5 хвилин.**

Оцінювання учнів з предмета «Захист Вітчизни» здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках «Захист Вітчизни» може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання вправи (може здійснюватися окремо від прийому навчального нормативу).
2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).
3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.
4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

Час виконання нормативів на загальну оцінку не впливає. При цьому оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Програма предмета «Захист Вітчизни» включає:

1. пояснювальну записку;
2. ключові компетентності;
3. очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу;
4. додатки.

У залежності від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності вчителя кількість годин програмового матеріалу може бути скореговане на **20 відсотків в межах розділу**. Послідовність вивчення розділів та тем в межах вимог навчальної програми вчитель може корегувати самостійно.

Стрільба з автомата проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах згідно з планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником закладу загальної середньої освіти та дотриманням заходів безпеки.

Рекомендована форма одягу для вчителя під час проведення занять з предмета «Захист Вітчизни» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних Сил України.

На завершальному етапі навчання наприкінці військово-польових зборів і занять у лікувально-оздоровчому закладі організується і проводиться військово-спортивне свято. Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» також передбачається під час проведення Тижнів безпеки життєдіяльності та Днів цивільного захисту.

Стрільба з автомата (малокаліберної гвинтівки) проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах згідно з планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником закладу загальної середньої освіти.

В кінці поточного навчального року учні (хлопці) 11 класів міст, районів та ОТГ області виконували вправи стрільби з автомата Калашникова. Кількість учнів випускних класів закладів загальної середньої освіти I-III ступенів залучених до виконання вправ, склала 86 %. Учениці 11 класів проходили практику у лікувально-оздоровчих закладах області.

Краще ці питання вирішувались в Андрушівському, Баранівському, Ємільчинському, Малинському, Новоград-Волинському, Овруцькому,

Пулинському районах. З об'єктивних причин не взяли участь у проведенні стрільб учні випускних класів Бердичівського, Любарського, Попільнянського районів та м. Бердичева.

### **Організація військово-патріотичної роботи**

Курс нашої держави на створення професійної армії (перехід Збройних Сил України на контрактну основу їх комплектування) передбачає зменшення кількості юнаків, котрі будуть призвані до війська. У зв'язку з цим значно зростає роль військової підготовки у стінах закладу загальної середньої освіти, який безпосередньо (і в більшості випадків - раз у житті) дає юнакові знання і вміння, пов'язані з його майбутньою військовою діяльністю.

Набуті в закладах загальної середньої освіти військові знання та навички визначатимуть рівень спроможності виконання конституційного обов'язку громадянином України щодо захисту Вітчизни. На сьогодні заклади загальної середньої освіти є єдиним центром з підготовки всіх без винятку юнаків (незалежно від того, будуть вони призвані на строкову військову службу чи ні в мирний час) до захисту Вітчизни. В цій ситуації надзвичайно зростає роль предмета «Захист Вітчизни» як складової частини військово-патріотичного виховання, спрямованої на підготовку юнаків у теоретичному, практичному, фізичному і психологічному плані до майбутньої військової діяльності.

З огляду на ці обставини в кожному закладі загальної середньої освіти планується військово-патріотичне виховання молоді як окремий розділ річного плану роботи.

Завданнями військово-патріотичного виховання молоді є:

- формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей;
- виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції та інших законів України, соціальної активності і відповідальності за доручені державні та громадські справи;
- формування здібностей до аналізу зовнішнього та внутрішньополітичного становища, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі, свою роль та місце в цих подіях;
- створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України;
- формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;
- підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, здійснення конкурсного відбору

кандидатів для вступу у вищі військові навчальні заклади і проходження військової служби за контрактом.

З метою посилення військово-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти рекомендовано вести гурткову роботу відповідного напрямку. Для організації роботи пропонуємо користуватися Програмою гуртка військово-патріотичного напрямку «Вартові Вітчизни» затверджену науково-методичною радою Комунального закладу «Житомирський інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради.

У відповідності до наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2018 року № 90 «Про внесення змін до наказу МОН України від 06.12.2010 року №1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів», зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2010 р. за №1308/18603, передбачено на гурткову роботу військово-патріотичного та спортивного напрямку додатково 0,5 посади керівника гуртка.

Програма гуртка військово-патріотичного напрямку передбачає закріплення знань з шкільного курсу предметів із: «Захисту Вітчизни», фізичного виховання, основ здоров'я, географії, біології; здобуття практичних навичок для використання одержаних знань в повсякденному житті та в екстремальних умовах.

З метою відновлення, збереження і популяризації у суспільстві здобутків українського народу у боротьбі за свободу та незалежність; виховання у зростаючого покоління патріотизму, формування національної ідентичності, вшанування подвигу та героїзму захисників української державності Указом Президента України від 14 жовтня 2014 року № 806 встановлено День захисника України, що відзначатиметься щорічно 14 жовтня.

Вчителям-предметникам, вчителям початкових класів у своїй діяльності слід користуватися вимогами наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.15 року «№641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах».

У навчально-виховний процес доцільно впроваджувати форми і методи виховної роботи, що лежать в основі козацької педагогіки.

Під час проведення виховних годин доцільно залучати волонтерів, учасників бойових дій, проводити майстер-класи за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів для бійців Української армії. Вжливо також впроваджувати виховні проекти: «Рідний край, де ми живемо, Україною зовемо», «Я і моя родина», «Моя маленька батьківщина»; проводити тематичні виховні години, бесіди за темами: «Славетні українці», «Козацькому роду немає переводу», соборність України: «Від ідеї до

сьогодення» і ін., конкурси малюнків, оберегів; організувати написання листів та малюнків воїнам АТО.

Для проведення шкільних, районних, обласних, всеукраїнських етапів дитячо - юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») наказом МОН України від 18 вересня 2017 року №1278 «Про проведення у 2017/2018 навчальному році Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)» запропоновано провести гру, зокрема:

керівникам закладів загальної середньої освіти:

- розробити та затвердити річні плани організації та проведення всього комплексу заходів гри в закладах загальної середньої освіти у 2018 навчальному році;

- створити в закладах загальної середньої освіти відповідно до Положення про гру структури та органи гри для молодших школярів віком 7–10 років, для школярів середніх класів віком 11-15 років, для школярів старших класів віком 16-18 років органи учнівського козацького самоврядування.

На виконання наказу МОН від 18 вересня 2017 №1278 «Про проведення у 2017/2018 навчальному році Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)» українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді виданий наказ від 20 лютого 2018 року №15-А «Про затвердження Типових правил та умов проведення змагань і конкурсів шкільного, I (районного (міського), II (обласного та Київського міського) і III (Всеукраїнського) етапів гри «Сокіл» («Джура»)», в якому затверджено додаток щодо Типових правил та умов проведення змагань і конкурсів на 2018–2020 роки.

Виникає нагальна потреба переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- верховенство права;
- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність усіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на підготовку її до оволодіння військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до служби в Збройних Силах, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни.

Для проведення заходів щодо уникнення ураження мінами і вибухонебезпечними предметами користуватися «Методичними рекомендаціями щодо проведення бесід з учнями закладів загальної

середньої освіти з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами», розробленими інститутом від 03.03.2018 року №03.1-145.

У відповідності до наказу Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 "Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти" запропоновані нові підручники предмета «Захист Вітчизни»:

***Підручники для юнаків:***

- «Захист Вітчизни» (рівень стандарту) – підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти,  
автори: Хараху С.О., Павлов В.Б., Дзюба І.І., Саганчі Е.Д. (2018);
- «Захист Вітчизни» (рівень стандарту) – підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти,  
автори: Гнатюк М.Р. (2018);
- «Захист Вітчизни» (рівень стандарту) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти  
автори: Герасимов І.М., Пашко К.О., Фука М.М., Щирба Ю.П. (2018)

***Підручники для дівчат:***

- «Захист Вітчизни» (рівень стандарту «Основи медичних знань») підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти  
автори: Лелека В.М., Бахтін А.М., Винограденко Е.В. (2018)
- «Захист Вітчизни» (рівень стандарту «Основи медичних знань») підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти,  
автори: Гурима А.А., Пашко К.О., Герасимів І.М., Фука М.М. (2018).

Рекомендації районним, міським відділам освіти, ОТГ, керівникам навчальних закладів:

1. Посилити роботу щодо героїзації осіб, які загинули або виконують свій Конституційний обов'язок, захищаючи незалежність та територіальну цілісність України.
2. Активізувати роботу щодо надання допомоги закладам загальної середньої освіти з військово-патріотичного виховання, цивільного захисту, питань безпеки життєдіяльності.
3. Вивчати, узагальнювати та поширювати перспективний педагогічний досвід організації навчально-виховного процесу і роботи з військово-патріотичного виховання кращих учителів предмета захисту Вітчизни району, міста, ОТГ.
4. Продовжувати роботу щодо створення тирів для стрільби з пневматичної та малокаліберної зброї.
5. Виходити з пропозиціями до керівників районів, міст, ОТГ щодо придбання навчальної зброї для покращення навчально-матеріальної бази закладів загальної середньої освіти.
6. Для покращення системи позакласної роботи з військово-патріотичного та морально-етичного виховання учнівської молоді забезпечити виконання наказу МОН України від 01.02.2018 року «Про внесення змін до наказу МОН України від 05.12.2005 року №1205 «Про затвердження Типових

штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів» в частині щодо надання **додатково 0,5 посади керівника гуртка**в школах I–III ступеня на гурткову роботу військово-патріотичного та спортивного напрямку.

7. Продовжувати збір матеріалів у навчально-методичних кабінетах щодо проведення уроків, позакласних заходів військово-патріотичного спрямування та висвітлювати кращий досвід роботи вчителів предмета «Захист Вітчизни» на шпальтах районних (міських), обласних періодичних видань через веб-сайти КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР.

8. Забезпечити тісну взаємодію із засобами масової інформації щодо своєчасного інформування учасників навчально-виховного процесу про проведені заходи військово-патріотичного спрямування.

9. Проводити роботу щодо відбору кандидатів до вступу до вищих військових навчальних закладів України, інформацію надати до: 1.03.2018 року в КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР на e-mail: [mstakhov@gmail.com](mailto:mstakhov@gmail.com).